

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra geografie

Dominika Vincourková

Islám a islamismus v českých učebnicích pro ZŠ a SŠ

Bakalářská práce

Vedoucí práce: RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.

Olomouc 2020

Bibliografický záznam

Autor (osobní číslo): Dominika Vincourková (R17257)

Studijní obor: Učitelství geografie pro SŠ (kombinace M-Z)

Název práce: Islám a islamismus v českých učebnicích pro ZŠ a SŠ

Title of thesis: Islam and islamism in the Czech textbooks for elementary and secondary schools

Vedoucí práce: RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.

Rozsah práce: 33 stran

Abstrakt: Práce je zaměřena na obsahovou analýzu vybraných učebnic zeměpisu, občanské výchovy a dějepisu ve vztahu k pojmům „islám“ a „islamismus“. Zjišťuje, do jaké míry jsou tyto pojmy zastoupeny v jednotlivých učebnicích, jak vhodně jsou definovány a zda je toto téma podpořeno jinými edukačními prostředky (obrázky, kontrolní úlohy).

Klíčová slova: učebnice zeměpisu, učebnice občanské výchovy, učebnice dějepisu, obsahová analýza, islám

Abstract: The thesis is focused on the content analysis of selected textbooks of geography, civil education and history in relation to the terms "Islam" and "Islamism". It finds out to what extent these concepts are represented in individual textbooks, how they are appropriately defined and whether this topic is supported by other educational means (pictures, control tasks).

Keywords: textbook of geography, textbook of civil education, textbook of history, content analysis, islam

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že uvedenou bakalářskou práci Islám a islamismus v českých učebnicích pro ZŠ a SŠ jsem vypracovala samostatně pod vedením RNDr. Miloše Fňukala, Ph.D. Veškeré použité textové a elektronické zdroje jsem náležitě citovala a uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci dne _____

podpis

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Přírodovědecká fakulta
Akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Dominika VINCOURKOVÁ**
Osobní číslo: **R17257**
Studijní program: **B1101 Matematika**
Studijní obory: **Matematika**
Geografie
Název tématu: **Islám a islamismus v českých učebnicích pro ZŠ a SŠ**
Zadávací katedra: **Katedra geografie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem bakalářské práce bude obsahová analýza ucelené řady učebnic pro základní a střední školy ze zeměpisu, dějepisu a základu společenských věd ve vztahu k pojmům "islám" a "islamismus". Autorka zhodnotí přesnost, přiměřenost a obsahový kontext těchto pojmů, zjistí, jestli učebnice tyto pojmy odlišují a nepracují s nimi tendenčně.

Rozsah grafických prací: Podle potřeb zadání

Rozsah pracovní zprávy: 5 000 - 8 000 slov

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

Seznam doporučené literatury bude konkretizován v rámci předmětu Bakalářská práce z humánní geografie 1.

Vedoucí bakalářské práce: RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.

Katedra geografie

Datum zadání bakalářské práce: 20. prosince 2018

Termín odevzdání bakalářské práce: 30. dubna 2020

L.S.

doc. RNDr. Martin Kubala, Ph.D.
děkan

doc. RNDr. Marián Halás, Ph.D.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 20. prosince 2018

Obsah

1	Úvod	7
2	Cíl práce.....	8
3	Obsahová analýza učebnic a jejich metody	9
4	Islám jako téma výuky na školách a jeho výzkum.....	10
4.1	Zahraniční studie	10
4.2	Bakalářské práce	12
4.3	Pracovní hypotézy	13
5	Analýza českých učebnic.....	14
5.1	Obsahová analýza	14
5.2	Zjišťování správnosti použitých definic	22
5.2.1	Islám	22
5.2.2	Islamismus a islámský fundamentalismus	24
5.2.3	Pět sloupů víry.....	25
5.2.4	Svatá válka (džihád)	26
6	Závěr.....	27
7	Summary	28
8	Seznam literatury	29
9	Seznam analyzovaných učebnic.....	31

1 Úvod

Islám vznikl v 7. století n. l., kdy se podle tradice Mohamedovi poprvé zjevil archanděl Gabriel a požádal ho, aby předával ostatním verše Koránu, které se mu po tomto setkání začaly zjevovat. Během Mohamedova života docházelo k nárůstu počtu věřících a rozšiřování pole působnosti islámu. V době prorokovy smrti, která se datuje do roku 632 n. l., ovládalo muslimské společenství celý Arabský poloostrov a oblasti na sever od něj téměř až k Jeruzalému a Bagdádu. Několik let po Mohamedově smrti došlo ke konfliktu o prorokovo následovnictví. Tak se islámská komunita rozdělila na dvě skupiny: sunnity a šíity. Sunnité si za svého nástupce zvolili Mohamedova přítele Abú Bakra. Podle šíitů měl být jeho následníkem jeho zeď Alí.

Poprvé muslimové dostali do Evropy někdy v 8. století, kdy dobyli Gibraltar a posléze ovládli velkou část Pyrenejského poloostrova. K dalšímu styku Evropanů s muslimy došlo v 11. století, kdy se začaly konat křížové výpravy, jejichž cílem bylo dobytí Svaté země a Jeruzaléma a osvobození tohoto místa od nadvlády muslimů. O dvě století později vznikla Osmanská říše, která začala expandovat stále více na západ. O další čtyři století později sahala její hranice až k Vídni. Poté ale začala svá území ztrácet, až se po první světové válce rozpadla úplně a na zbytku území byla vyhlášena Turecká republika. V západních zemích se do centra pozornosti dostal islám po útoku na budovy Světového obchodního centra 11. září 2001. K němu se přihlásila teroristická organizace al-Káida, v jejíž čele stál Usáma bin Ládín.

Poslední dobou je islám velmi často diskutované téma, nejenom ve světě, ale i v České republice, kde je postoj lidí k muslimům a islámu spíše nedůvěřivý. V mnoha zemích se také diskutuje o tom, jak k hodnocení islámu a muslimů přispívají školy a školní pomůcky. Zejména jestli jsou dětem vštěpovány stereotypní, nepřesné nebo tendenční informace o islámském světě, nebo jim jsou tyto informace poskytovány v neutrálním, případně příliš pozitivním světle. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla věnovat tomuto tématu i ve své bakalářské práci, kde budu zkoumat četnost výskytu pojmu islám a také správnost jeho popisu.

2 Cíl práce

Cílem bakalářské práce je obsahová analýza ucelené řady učebnic zeměpisu, dějepisu a občanské výchovy/základu společenských věd pro základní a střední školy ve vztahu k pojmům "islám" a "islamismus". Analýza se bude týkat hodnocení přesnosti, přiměřenosti a obsahového kontextu těchto pojmů. Dále bude analýza zahrnovat i zhodnocení učebnic, zda dané pojmy odlišují a nepracují s nimi zaujatě.

Na první pohled se může zdát, že definice těchto pojmů je jednoznačná. Nicméně nemusí tomu tak být. Jednotliví autoři učebnic mohou definovat tyto pojmy trochu odlišně v závislosti na jejich postoji k tomuto tématu, době vydání učebnice a zaměření učebnice (tzn. zdali se jedná o učebnice zeměpisu, dějepisu nebo základů společenských věd).

Jednou z hlavních výzkumných otázek bude, zda jsou dané dva pojmy "islám" a "islamismus" popisovány v učebnicích správně. K správné definici těchto pojmů bude sloužit odborná literatura zabývající se danou problematikou, např. kniha *Islám: náboženství, historie a budoucnost* (2010). Důraz bude kladen i na pojmy úzce spojené s islámem a islamismem, jako třeba islámský fundamentalismus, pět sloupů víry, svatá válka nebo prorok Mohamed.

V tomto výzkumu budou použity jak kvalitativní, tak kvantitativní metody analýzy dat. Kvantitativní metody budou použity pro zkoumání četností jednotlivých pojmů v učebnicích. Analýza jednotlivých zkoumaných pojmů (jak jsou v učebnicích popsány) bude provedena pomocí kvalitativních metod výzkumu.

3 Obsahová analýza učebnic a jejich metody

Jelikož se daný výzkum bude zabývat analýzou učebnic, tento výzkum bude prováděn především z hlediska pedagogiky a didaktiky, proto zde budou použity metody, které se uplatňují při zkoumání školských dokumentů a učebních pomůcek. Metod používaných v pedagogickém výzkumu je několik. Pelikán (2011) je dělí do 12 kategorií:

- explorační metoda,
- ratingová metoda,
- metoda Q-třídění,
- psychosémantická metoda,
- obsahová analýza,
- testy,
- projektivní metoda a techniky,
- metoda měření sociálních vztahů,
- behaviorální metoda,
- experimentální metoda,
- metoda školní etnografie,
- metoda longitudinálního šetření.

Pro náš výzkum bude zásadní metoda obsahové analýzy. Pojmem obsahová analýza se vyjadřují procedury kvantifikace textového materiálu. Při ní se např. rozebírá slovník dokumentů, studuje se frekvence určitých výrazů, idejí, výroků (Skalková, 1985). Pelikán (2011) ji dále dělí do tří kategorií:

- analýza osobní dokumentace,
- analýza školské a školní dokumentace,
- analýza školních ukazatelů.

V našem případě se budeme věnovat analýze školní dokumentace, kam patří základní dokumenty určující průběh výuky na všech školách v republice. Kromě učebnic, které budou součástí analýzy, sem patří i studijní plány, osnovy, vyhlášky MŠMT a jiné.

4 Islám jako téma výuky na školách a jeho výzkum

4.1 Zahraniční studie

Výskytem islámu a jiných náboženství se v posledních letech zabývají mnohá studia. Za zmínku stojí třeba výzkum *Zsuzsa M. Császára a T. Vatiho* (2012), kteří ve své publikaci *The Representation of Islam in the Hungarian Geography Textbooks* uvádí výsledky svého výzkumu, kde si kladou za cíl zjistit, jak je islám popisován v nejužívanějších maďarských učebnicích, zda obsahují určité předsudky a stereotypy vůči islámu a muslimům, jak považují islámský svět z hlediska politiky, společnosti a ekonomiky atd. Autoři zde došli k závěru, že učebnice neposkytují dostatečné množství informací o morální, ideologické, náboženské a kulturní osobitosti islámu. Nicméně islám je v těchto učebnicích popisován neutrálně bez jakýkoliv zavádějících stereotypů nebo předsudků.

Podobná studie byla provedena i ve Francii *Mireille Estivalèzes* (2011). Autorka se ve své práci *Teaching about Islam in the History Curriculum and in Textbooks in France* zaměřila na analýzu zacházení s islámem a islámským světem a identifikací některých stereotypů, které jsou stále k nalezení ve francouzských učebnicích dějepisu. Snaží se zde také vysvětlit, jak se tento popis islámu a islámského světa vyvíjel za posledních deset let. Její motivací k této práci byla větší různorodost náboženství ve Francii, kde islám je druhým největším náboženstvím. Bylo zjištěno, že v posledních 10 letech došlo k určitému pokroku nicméně i přes to zde některé problémy přetrvávají. Stále můžeme vidět, že informace o islámu se omezují jen na jeho původ a raný vývoj. Historie islámu od 13. do 19. století je zmíněna málo, nebo vůbec.

V roce 2014 byla provedena studie *Representations of Islam and Arab Societies in Western Secondary Textbooks* (*Wiseman, 2014*) zkoumající perspektivy a ideologie týkající se zastoupení islámu a arabské společnosti v učebnicích národních vzdělávacích systémů západních zemí. V rámci této publikace bylo prozkoumáno sedmdesát dva učebnic z patnácti západních zemí a Izraele. Výsledkem výzkumu bylo zjištění, že země, které se nachází přímo na Blízkém východě (např. Izrael) nebo mají bezprostřední minulý podíl v regionu (např. Spojené království), zahrnuly popis islámu a arabské společnosti do sekundárních učebnic. Hlavním výsledkem této práce je však to, že obsah související se současným islámem a arabskými společnostmi v učebnicích západní sekundární

úrovně je převážně spojen s terorismem, arabsko-izraelským konfliktem a válkami v Afghánistánu a Iráku.

Další studie (*Re)presentations of Islam in Albanian History Textbooks from 1990 to 2013* (Sultarová, 2017) se věnuje analýze učebnic dějepisu publikovaných ve specifických podmínkách převážně muslimské postkomunistické Albánie v letech 1990 až 2013. Zaměřuje se především na texty používané v předuniverzitním vzdělání. Reprezentace islámu byla v albánských učebnicích formována několika teoretickými předpoklady, jako například eurocentrismem. Výsledkem výzkumu bylo zjištění, že v učebnicích publikovaných v letech 1990 až 2013 je islám zmiňován výhradně ve vztahu k politickým událostem a hnutím, zatímco islámská doktrína je zmiňována pouze v sekci popisující vzestup náboženství v Arábii v 7. století. Arabská civilizace během chalífátu je v učebnicích popisována velmi pozitivně, hlavně pak úspěchy muslimských vědců, filozofů a umělců. Učebnice navíc islámu připisují určitou agresivitu, která je spojována s dobytím Blízkého východu a pozdější invazí Osmanské říše do Evropy.

Obdobné studie byly provedeny i ve Spojených státech amerických. *Gilbert T. Sewall* se tímto tématem zabýval už v roce 2003, kdy publikoval článek *Islam and the Textbooks. A Report of the American Textbook Council* zaměřující se na analýzu učebnic dějepisu pro střední školy Radou amerických učebnic. Ta porovnávala obsah standartních zdrojů, článků a esejí s lekcemi a textovými pasážemi v sedmi široce přijímaných učebnicích světové historie. Srovnání odhalilo zkreslení obsahu a nepřesnosti – u kontroverzních témat se učebnice snaží obejít kontroverzní fakta, která popisují islám v negativním světle.

V roce 2018 byla provedena studie *Islam and the Middle East in Texas Textbooks*, která se týkala obsahu učebnic používaných v Texasu. Cílem této práce byla snaha vést pedagogy, ale i vydavatele před zahájením dalšího cyklu obnovy učebnic v letech 2019-2020. *Tamer Balci* zde uvádí, že snaha islamofobů představit islám jako násilné náboženství, je v učebnicích velmi úspěšná. Na druhou stranu tento popis je v rozporu se stejnými učebnicemi vydanými s povolením nemuslimských komunit, které žily v islámském světě.

4.2 Bakalářské práce

V České republice se tímto tématem zabývali hlavně studenti ve svých bakalářských a diplomových pracích. Za zmínku stojí například *Jana Kristiánová (2017)*, která se ve své práci *Obraz islámu a muslimů v učebnicích zeměpisu* zabývala analýzou 3 učebnic zeměpisu pro střední školy. Cílem bylo určit, jak učebnice popisují islám, ale i územní konflikty v zemích, kde je islám hlavním náboženstvím. Autorka se zaměřila na kvalitativní analýzu pojmů islámský fundamentalismus, konflikt mezi Íránem a Izraelem, nezávislost Indie a Pákistánu a vnitřní konflikty v Afghánistánu. Závěrem práce bylo, že učebnice jsou vzhledem k tomuto tématu neobjektivní.

Obdobný výzkum prováděl i *Tomáš Kypta (2019)*, který se ve své práci *Islám a muslimové v učebnicích základních škol od roku 1990* zabývá prezentací abrahámovských tradic v učebnicích základních škol od roku 1990 se zvláštním zaměřením na islám a muslimy. Věnuje zde i pozornost kontextu, ve kterém jsou tyto učebnice vytvářeny, a který utváří. Autor zde zjišťuje, jaký je obraz islámu v učebnicích, jestli jsou v učebnicích stereotypy spojené s islámem, či jak je islám v učebnicích zpracován v porovnání s ostatními abrahámovskými tradicemi. Mimo to je zde také zkoumáno, jak se vzdělání o islámu měnilo v průběhu let. Autor k zodpovězení daných otázek analyzuje obsahy vybraných učebnic 2. stupně základních škol.

Prezentací islámu ve středoškolských učebnicích se ve své bakalářské práci zabýval i *Jakub Janků (2018)*. Ten zkoumal nejenom zmínky o islámu jako celku, ale i pojmy jako terorismus nebo džihád. Zjištěním bylo, že většina učebnic zmiňuje dané pojmy málo a ve většině případech jsou navíc špatně vysvětleny.

Za další zmínku stojí práce *Petry Dvořákové (2013) Regionalistika ve výuce výchovy k občanství na základních školách*, kde zkoumá učebnice občanské výchovy a jejich přístup k náboženství obecně. Některá nakladatelství mají toto téma zpracované dostatečně, některá mu však nevěnují dostatečnou pozornost.

Mnohem obsáhleji se analýze učebnic věnuje *Květa Marková (2013)* ve své práci *Monoteistická náboženství v učebnicích občanské výchovy*. Cílem této práce bylo ukázat postavení monoteistických náboženství v učebnicích občanské výchovy, ale i jak se k tomuto tématu ve výuce staví učitelé a žáci. Autorka došla k závěru, že nejlépe se k tomuto tématu staví učebnice vydané nakladatelstvím Fraus.

4.3 Pracovní hypotézy

Některé výzkumy mají velmi podobné výsledky, některé naopak velmi rozdílné. To souvisí s místem výzkumu a se vztahem daného místa k islámu. Jak je vidět např. v článku *(Re)presentations of Islam in Albanian History Textbooks from 1990 to 2013* (Sultarová, 2017). Albánie byla a stále je v těsném kontaktu s islámským světem, proto je toto téma i více zmiňováno v učebnicích. U nás budeme spíš očekávat podobné výsledky jako v Maďarsku (Vati, 2012) a tedy, že v učebnicích nebude dostatek informací o islámu. Také můžeme očekávat víceméně nezaujaté zacházení s tímto tématem.

Stejně jako ve studii, která byla provedena v roce 2014 (Wiseman) můžeme očekávat, že dnešní islám bude v učebnicích popisován spíše skrze teroristické útoky a různé konflikty na Blízkém východě, jako jsou např. války v Afghánistánu, Iráku nebo v Izraeli. Nicméně tento popis bychom spíše očekávali v učebnicích dějepisu popisující novodobé dějiny.

Můžeme předpokládat, že učebnice dějepisu budou vykreslovat téma islám v pozitivním světle. Negativní fakta a pojmy jako džihád, zákon šaría, podřízenost žen, používání násilí k dosáhnutí světských cílů zde budou přehlížena, stejně jako tomu je v amerických učebnicích dějepisu (Sewall, 2003).

Na základě bakalářských prací, v rámci nichž byla provedena obsahová analýza českých učebnic se zaměřením na islám, bychom mohli vyvodit tyto důsledky:

- v učebnicích zeměpisu určitě najdeme zmínky o islámu, jeho popis a popis pojmů s islámem spojených bude však neobjektivní nebo nepřesný (Kristiánová, 2017)
- v učebnicích zeměpisu, dějepisu a občanské výchovy nebude těmto pojmům věnován dostatek prostoru, a když už zde budou zmíněny, jejich popis nebude přesný (Janků, 2018)

5 Analýza českých učebnic

Pro náš výzkum jsme vybrali 35 učebnic vydaných mezi lety 1991–2010, které schválilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Z těchto 35 titulů spadá 11 mezi učebnice dějepisu, 8 mezi učebnice občanské výchovy (základů společenských věd) a 16 mezi učebnice zeměpisu (geografie).

V rámci tohoto výzkumu se zaměříme především na výskyt pojmů "islám" a "islamismus", kde budeme zkoumat četnost zastoupení daných pojmů v učebnicích, to, jestli jsou zmíněny v pozitivním nebo negativním kontextu a jestli jsou vysvětleny věcně správně. Následně bude provedeno srovnání učebnic dějepisu, zeměpisu a občanské výchovy.

5.1 Obsahová analýza

Kromě pojmů "islám" a "islamismus" budeme zkoumat i četnost pojmů souvisejících s tímto tématem, jmenovitě (islámský) fundamentalismus, Alláh a Muhammed (též Mohamed), svatá válka (též džihád) a pět sloupů víry. Mimo to budeme zkoumat i výskyt grafických prvků, kde se zaměříme nejenom na obrázky, ale i na mapy značící rozšíření islámu ve světě dnes nebo v minulosti a také na otázky či úlohy podporující fixaci učiva.

Tab. 1 Výskyt zkoumaných pojmů ve vybraných učebnicích Z, OV a D pro ZŠ a SŠ vydaných mezi lety 1991–2010

název učebnice	autor	rok vydání	vydavatelství	obor	islám	islamismus	fundamentalismus	Alláh	Muhammad	svatá válka	5 sloupů víry
Hospodářský zeměpis 1	Skokan, Ladislav	2003	Fortuna	Z	ano	ne	ne	ne	ano	ne	ne
Hospodářský zeměpis 2	Skokan, Ladislav	2004	Fortuna	Z	ano	ne	ne	ne	ne	ne	ne
Hospodářský zeměpis	Bičík, Ivan	2003	NČGS	Z	ano	ne	ne	ano	ne	ano	ne
Člověk na Zemi	Bičík, Ivan a kol.	1991	Fortuna	Z	ano	ne	ne	ne	ne	ne	ne
Hospodářský zeměpis	Baar, Vladimír	2008	NČGS	Z	ano	ano	ano	ne	ne	ne	ne
Současný svět	Herink, Josef a kol.	2004	NČGS	Z	ano	ne	ano	ano	ne	ne	ne
Společenské složky krajiny	Pluskla, Miroslav	2003	Alter	Z	ano	ne	ano	ne	ne	ne	ne
Vybrané kapitoly z učiva zeměpisu pro 7. ročník ZŠ	Skokan, Ladislav	1991	SPN	Z	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne
Zeměpis 5: Hospodářství a společnost	Voženílek, Vít	2003	Prodos	Z	ano	ne	ne	ne	ne	ne	ne
Zeměpis 7 pro ZŠ a víceletá gymnázia	Dvořák, Jiří a kol.	2005	Fraus	Z	ano	ne	ne	ne	ano	ne	ne
Zeměpis pro 7. ročník ZŠ	Baar, Vladimír	1992	Fortuna	Z	ano	ne	ne	ne	ne	ne	ne

název učebnice	autor	rok vydání	vydavatelství	obor	islám	islamismus	fundamentalismus	Alláh	Muhammad	svatá válka	5 sloupů víry
Politická geografie	Baar, Vladimír a kol.	1996	Ostravská univerzita	Z	ano	ne	ano	ano	ano	ne	ano
Zeměpis 8 pro ZŠ	Chalupa, Petr a kol.	2009	SPN	Z	ano	ne	ne	ne	ne	ne	ne
Zeměpis 6 pro ZŠ a víceletá gymnázia	Červený, Pavel a kol.	2009	Fraus	Z	ano	ne	ne	ne	ne	ne	ne
Zeměpis pro každého	Vysoudil, Miroslav a kol.	2009	Rubico	Z	ano	ne	ano	ne	ne	ne	ne
Zeměpis pro ZŠ 7	Demek, Jaromír	2005	Albra	Z	ano	ne	ne	ne	ano	ne	ne
Základy společenských věd	Bílý, Jiří	2009	Ostrava: Key Publishing	OV	ano	ne	ne	ano	ano	ne	ano
Společenské vědy pro SŠ	Dufek, Pavel a kol.	2010	Didaktis	OV	ano	ne	ano	ne	ne	ne	ne
Občanská výchova pro 6. ročník	Valenta, Milan	2007	Albra	OV	ano	ne	ne	ano	ano	ne	ne
Občanská výchova pro 9. ročník	Valenta, Milan	2007	Albra	OV	ano	ne	ne	ano	ano	ne	ano
Občanská nauka pro SOU	Dudák, Vladislav	2003	SPN	OV	ano	ne	ano	ne	ne	ne	ne
Občanská nauka	Hořejšová, Danuše	1994	Naše vojsko	OV	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne
Občanská abeceda	Štěpánek, Jiří	1993	Petr-Pavla	OV	ano	ne	ne	ne	ne	ne	ne

název učebnice	autor	rok vydání	vydavatelství	obor	islám	islamismus	fundamentalismus	Alláh	Muhammad	svatá válka	5 sloupů víry
Občanská výchova 9 pro ZŠ a víceletá gymnázia	Janošková, Dagmar a kol.	2007	Fraus	OV	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne
Dějiny novověku	Mandelová, Helena a kol.	2003	Dialog	D	ano	ne	ne	ne	ne	ne	ne
Dějiny pravěku a starověku	Souček, Jan	1995	Práce	D	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne
Dějiny pro SOŠ	Čapek, Vratislav a kol.	2001	Scientia	D	ano	ne	ne	ano	ano	ano	ne
Světové dějiny	Čapek, Vratislav	1993	Fortuna	D	ano	ne	ne	ano	ano	ano	ne
Dějepis 6 pro ZŠ	Válková, Veronika	2006	SPN	D	ano	ne	ne	ano	ano	ne	ne
Dějepis pro gymnázia a SŠ	Čornej, Petr a kol.	2009	SPN	D	ano	ne	ne	ano	ano	ne	ne
Dějepis 9	Čapka, František	2004	Scientia	D	ano	ne	ne	ne	ano	ne	ne
Dějepis 8	Čapka, František	2003	Scientia	D	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne
Dějiny novověku	Augusta, Pavel a kol.	2003	Albra	D	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne
Dějiny středověku a raného novověku	Picková, Dana a kol.	1995	Práce	D	ano	ne	ne	ano	ano	ano	ne
Dějiny pro SOŠ	Beneš, Zdeněk a kol.	2009	Albra	D	ano	ne	ne	ano	ano	ano	ne

zdroj dat: vlastní měření
pozn.: Z = zeměpis, OV = občanská výchova, D = dějepis

V 6 učebnicích se pojem islám a ani ostatní zmíněné pojmy vůbec nevyskytují. Jmenovitě to jsou *Vybrané kapitoly z učiva zeměpisu pro 7. ročník ZŠ* (Skokan, 1991), *Občanská nauka* (Hořejšová, 1994) a *Občanská výchova 9 pro ZŠ a víceletá gymnázia* (Janošková, 2007), *Dějiny pravěku a starověku* (Souček, 1995), *Dějepis 8* (Čapka, 2003) a *Dějiny novověku* (Augusta, 2003).

V učebnicích zeměpisu je islám zmiňován hlavně v rámci států, kde je hlavním náboženstvím, tj. u států severní Afriky a západní Asie. Nicméně některé učebnice se islámu věnují podrobněji, např. *Politická geografie* (Baar, 1996) zmiňuje i vznik a zakladatele islámu a některé povinnosti muslimů. V učebnicích občanské výchovy je islám zastoupen mnohem častěji (v 6 učebnicích z 8). Většinou je zmiňován spolu s ostatními velkými náboženstvími a je popisován jako monoteistické náboženství. Jen dvě učebnice, *Základy společenských věd* (Bílý, 2009) a *Občanská výchova pro 9. ročník* (Valenta, 2007), se islámu věnují podrobněji a uvádějí o něm více informací. Učebnice dějepisu zmiňují islám hlavně s expanzí Arabské říše a arabské kultury přes severní Afriku až do jižního Španělska a také se vznikem a rozšiřováním Osmanské říše. *Dějiny pro střední odborné školy* (Čapek, 2001) a *Dějepis 9* (Čapka, 2009) zmiňují i pozdější události v historii islámu jako konflikty mezi Irákem a Íránem nebo Izraelem a Palestinou. Některé učebnice se zmiňují i o islámské kultuře a vědě.

Pojem islamismus je zmíněn pouze v *Hospodářském zeměpise* (Baar, 2009) ve větě „*Politický islamismus se prosadil zvláště v Íránu a Súdánu...*“. Podrobnější informace o islamismu zde ale nenajdeme.

Místo islamismu je však zmiňován pojem "fundamentalismus", nebo "islámský fundamentalismus", který bychom našli v 7 učebnicích z uváděných 35. Učebnice se o něm zmiňují v souvislosti se způsobem vlády ve státech severní Afriky (Egypt, Alžírsko) a západní Asie (Irák). Pouze učebnice *Společenské složky krajiny* (Pluskal, 2003) uvádí i jeho definici.

S pojmem islám jsou často zmiňovány i pojmy Alláh a Muhammad. Oba pojmy jsou zároveň zmíněny v 10 učebnicích, Alláh pak ve 2 další a Muhammad ve 4 dalších. Alláh je v učebnicích popisován jako jediný bůh, ve kterého věří muslimové (= vyznavači islámu). Muhammad je zde často zmiňován jako zakladatel islámu, nebo ve spojení s hidžrou, začátkem muslimského kalendáře, který se datuje do roku 622, kdy

Muhammad odešel do Medíny. Za zmínku ještě stojí, že některé učebnice používají jméno Mohamed, což je počestěná verze jména Muhammad. Pouze dvě učebnice (*Dějiny středověku a raného novověku* (Picková, 1995) a *Dějepis pro gymnázia a SŠ* (Čornej, 2009)) uvádějí obě verze.

Pojmy svatá válka a pět sloupů víry nejsou v učebnicích tak často zastoupeny. Pojem svatá válka (též džihád) se vykytuje hlavně v učebnicích dějepisu (ve 4 z 11), ale jen v polovině z nich jsou zmíněny obě verze pojmu. Z učebnic zeměpisu tento pojem zmiňuje pouze *Hospodářský zeměpis* (Bičík, 2003). V učebnicích občanské výchovy není tento pojem zmíněn vůbec. Pět sloupů víry je zmíněno pouze ve 2 učebnicích občanské výchovy a 1 učebnici zeměpisu, přičemž podrobněji jsou popsány pouze v *Základech společenských věd* (Bílý, 2009).

Tab. 2 Výskyt grafických prvků a úkolů či otázek podporující fixaci učiva ve vybraných učebnicích Z, OV a D pro ZŠ a SŠ vydaných mezi lety 1991–2010

název učebnice	autor	rok vydání	vydavatelství	obor	výskyt map	výskyt obrázků spojených s islámem	výskyt otázek nebo úkolů
Hospodářský zeměpis 1	Skokan, Ladislav	2003	Fortuna	Z	ne	ne	ano
Hospodářský zeměpis 2	Skokan, Ladislav	2004	Fortuna	Z	ne	ne	ne
Hospodářský zeměpis	Bičík, Ivan	2003	NČGS	Z	ano	ne	ne
Člověk na Zemi	Bičík, Ivan a kol.	1991	Fortuna	Z	ano	ne	ne
Hospodářský zeměpis	Baar, Vladimír	2008	NČGS	Z	ano	ne	ano
Současný svět	Herink, Josef a kol.	2004	NČGS	Z	ano	ano	ano
Společenské složky krajiny	Pluskal, Miroslav	2003	Alter	Z	ano	ano	ano
Vybrané kapitoly z učiva zeměpisu pro 7. ročník ZŠ	Skokan, Ladislav	1991	SPN	Z	ne	ne	ne
Zeměpis 5: Hospodářství a společnost	Voženílek, Vít	2003	Prodos	Z	ne	ne	ne

název učebnice	autor	rok vydání	vydavatelství	obor	výskyt map	výskyt obrázků spojených s islámem	výskyt otázek nebo úkolů
Zeměpis 7 pro ZŠ a víceletá gymnázia	Dvořák, Jiří a kol.	2005	Fraus	Z	ne	ano	ano
Zeměpis pro 7. ročník ZŠ	Baar, Vladimír	1992	Fortuna	Z	ne	ne	ano
Politická geografie	Baar, Vladimír a kol.	1996	Ostravská univerzita	Z	ne	ne	ne
Zeměpis 8 pro ZŠ	Chalupa, Petr a kol.	2009	SPN	Z	ano	ano	ne
Zeměpis 6 pro ZŠ a víceletá gymnázia	Červený, Pavel a kol.	2009	Fraus	Z	ne	ano	ne
Zeměpis pro každého	Vysoudil, Miroslav a kol.	2009	Rubico	Z	ne	ne	ne
Zeměpis pro ZŠ 7	Demek, Jaromír	2005	Albra	Z	ano	ano	ne
Základy společenských věd	Bílý, Jiří	2009	Ostrava: Key Publishing	OV	ne	ne	ano
Společenské vědy pro SŠ	Dufek, Pavel a kol.	2010	Didaktis	OV	ne	ne	ne
Občanská výchova pro 6. ročník	Valenta, Milan	2007	Albra	OV	ne	ne	ne
Občanská výchova pro 9. ročník	Valenta, Milan	2007	Albra	OV	ne	ne	ne
Občanská nauka pro SOU	Dudák, Vladislav	2003	SPN	OV	ne	ne	ano
Občanská nauka	Hořejšová, Danuše	1994	Naše vojsko	OV	ne	ne	ne
Občanská abeceda	Štěpánek, Jiří	1993	Petr-Pavla	OV	ne	ne	ne
Občanská výchova 9 pro ZŠ a víceletá gymnázia	Janošková, Dagmar a kol.	2007	Fraus	OV	ne	ne	ne
Dějiny novověku	Mandelová, Helena a kol.	2003	Dialog	D	ne	ne	ne

název učebnice	autor	rok vydání	vydavatelství	obor	výskyt map	výskyt obrázků spojených s islámem	výskyt otázek nebo úkolů
Dějiny pravěku a starověku	Souček, Jan	1995	Práce	D	ne	ne	ne
Dějiny pro SOŠ	Čapek, Vratislav a kol.	2001	Scientia	D	ne	ne	ne
Světové dějiny	Čapek, Vratislav	1993	Fortuna	D	ano	ano	ano
Dějepis 6 pro ZŠ	Válková Veronika	2006	SPN	D	ne	ne	ne
Dějepis pro gymnázia a SŠ	Čornej, Petr a kol.	2009	SPN	D	ano	ano	ano
Dějepis 9	Čapka, František	2004	Scientia	D	ano	ano	ne
Dějepis 8	Čapka, František	2003	Scientia	D	ne	ne	ne
Dějiny novověku	Augusta, Pacel a kol.	2003	Albra	D	ne	ne	ne
Dějiny středověku a raného novověku	Picková, Dana a kol.	1995	Práce	D	ano	ano	ne
Dějiny pro SOŠ	Beneš, Zdeněk a kol.	2009	Albra	D	ano	ano	ne

zdroj dat: vlastní měření

pozn.: Z = zeměpis, OV = občanská výchova, D = dějepis

Mapy se vyskytují pouze ve 12 učebnicích z celkových 35. Jsou obsaženy hlavně v učebnicích zeměpisu a dějepisu, konkrétně v 7 učebnicích zeměpisu a 5 učebnicích dějepisu, učebnice občanské výchovy pak neobsahují mapy žádné. *Hospodářský zeměpis* (Baar, 2008) ukazuje pouze mapu šíření islámu během prvního století po jeho vzniku. Ostatní učebnice zeměpisu obsahují mapy dnešního rozšíření islámu, většinou společně s rozšířením ostatních náboženství. Z učebnic dějepisu tu jsou dvě, které neobsahují přímo mapu rozšíření islámu: *Dějiny pro SOŠ* (Beneš, 2001) obsahují mapu zobrazující území ovládané Arabskou říší, což nemusí korespondovat s mapou rozšíření islámu. A *Světové dějiny* (Čapek, 1993), které obsahují mapu území ovládané Osmanskou říší.

Obrázky se vyskytují v 11 učebnicích, většinou se jedná o fotografie mešity, Kaaby nebo modlících se muslimů, popř. o portrét některého z chalífů (tj. arabských panovníků).

Otázky či úkoly podporující fixaci učiva se vyskytují pouze ve čtvrtině učebnic. Nejčastěji jsou zastoupeny v učebnicích zeměpisu. Nejvíce úloh se vyskytuje ve *Společenských složkách krajiny* (Pluskal, 2003). Žák zde má za úkol vypsát z mapy místa, kde žijí muslimové, vlastními slovy charakterizovat světová náboženství a nakonec zjistit, na jaké větve se islám dělí. Časté otázky bychom našli i v učebnici *Zeměpis 7 pro základní školy a víceletá gymnázia* (Dvořák, 2005), např.: „Co víš o postavení žen v islámských zemích?“ nebo „Proč muslimové putují do Mekky?“. Nejčastějším úkolem obecně je zjistit základní informace o islámu (jeho vznik, šíření, co je pro něj typické atp.). *Občanská nauka pro střední odborná učiliště* (Dudák, 2003) jako jediná podněcuje žáky k diskuzi o islámu – ptá se, kdo je zodpovědný za islámský extremismus a proč je chybnost ztotožňovat islám s terorismem, navíc zadává žákům úkol najít základní informace o islámu. Druhou učebnicí občanské výchovy obsahující úkoly je učebnice *Základy společenských věd* (Bílý, 2009), která zadává žákům úkol zrežimovat scénku, kde se setkají dva různí věřící (muslim a žid). Navíc žákům dává za úkol charakterizovat základní články islámské víry. V uvedeném seznamu jsou pouze dvě učebnice dějepisu obsahující doplňující otázky k učivu. Jmenovitě *Světové dějiny* (Čapek, 1993), kde se autor ptá, v čem spočívalo islámské náboženství a *Dějepis pro gymnázia a střední školy* (Čornej, 2009), kde se mají žáci pokusit vysvětlit vznik a zásady islámské víry.

5.2 Zjišťování správnosti použitých definic

5.2.1 Islám

Ke správné definici nám bude sloužit publikace *Islám: náboženství, historie a budoucnost* (2010). Ta popisuje islám takto: „*Islám založil prorok Muhammad v Arábii v 7. století n. l. Arabský výraz islām, doslova „odevzdanost“, ilustruje základní náboženskou myšlenku islámu – že věřící přijímá „odevzdanost vůli Alláha“. Alláh se považuje za jediného Boha – stvořitele, udržovatele a obnovitele světa. Svou vůli, jíž se lidstvo musí podřídít, Alláh oznámil prostřednictvím posvátného písma zvaného korán, jež zjevil svému poslu Muhammadovi.“*

Učebnice zeměpisu zmiňují islám převážně ve spojení se státy, jejichž obyvatelstvo vyznává toto náboženství. Pouze 5 učebnic uvádí podrobnější informace. Nejméně informací uvádí *Zeměpis pro ZŠ 7* (Demek, 2005), který zmiňuje pouze zakladatele a dobu vzniku islámu. *Společenské složky krajiny* (Pluskal, 2003) popisují islám jako „odevzdání se Bohu“. Zmiňují i dobu a místo vzniku islámu a proroka Muhammada. *Hospodářský zeměpis* (Baar, 2008) definuje islám jako „náboženství vzniklé v 7. století, jako křesťanství a judaismus uznává jediného boha (Alláha)“. Dále definuje muslimy jako vyznavače islámu a popisuje rozšíření islámu ve světě. Definice islámu je v této učebnici poněkud stručná, nicméně je korektní a nezaujatá. Od stejného autora je i učebnice *Politická geografie* (1996), kde je islámu věnována podstatně větší pozornost. Je zde zmíněn i zakladatel islámu prorok Muhammad, 5 základních povinností věřícího a dělení islámu na sunnity a šíity. Autor i v tomto případě dodržuje správnost a neutralitu při popisu islámu. Korektní definici nám poskytuje i *Současný svět* (Herink, 2004), kde je správně uvedena doba a místo vzniku, zakladatel a základní princip islámu. Navíc stejně jako v předchozí učebnici je zde i uvedeno rozdělení islámu na dva směry.

Základy společenských věd (Bílý, 2009) charakterizují islám jako monoteistické náboženství uctívající jediného boha Alláha a Mohameda popisují jako jeho proroka. Mimo to je zde i zmíněn význam slova islám. Definice jsou zde správné, ale nezahrnují dobu a místo vzniku islámu. V *občanské výchově pro 6. ročník ZŠ* (Valenta, 2007) se píše: „islám vyznává jediného Boha (arabsky Alláha) a jeho nejdůležitější postavou je prorok Muhammad“, což je korektní, nicméně neuvádí zde Muhammada jako zakladatele ani dobu vzniku islámu. Od stejného autora je i *Občanská výchova pro 9. ročník ZŠ* (2007). Islám je zde popisován obsáhleji než v předešlé učebnici, pravděpodobně z důvodu, že je určena pro vyšší ročník ZŠ. Autor zde již zmiňuje dobu vzniku, ale nezmiňuje zde Muhammada jako zakladatele, pouze jako hlasatele víry. Dále je zde zmíněn Korán (svaté Písmo), odchod Muhammada do Medíny a 5 základních povinností věřícího.

Největší pozornost islámu věnují učebnice dějepisu, kde je obsáhleji popsán v 7 učebnicích z celkových 11. Největší pozornost je tomuto tématu věnována v *Dějepis pro SOŠ* (Čapek, 2001). Mohamed je zde popisován jako posel boží, jemuž Alláh (jediný bůh) oznamoval svou vůli a také jako zakladatel islámu. Učebnice dále zmiňuje svatou knihu Korán, svatou válku, rozdělení věřících na sunnity a šíity a některé základní povinnosti věřícího. Vše líčí nezaujatě a správně. Doby vzniku uvádí pouze *Dějepis 6 pro*

ZŠ (Válková, 2006) a *Dějepis 9* (Čapka, 2004). Obě tyto učebnice dále uvádí Muhammada jako proroka a vyznavače islámu jako muslimy. Čapka na rozdíl od Válkové však nezmiňuje, že islám je monoteistické náboženství uctívající jednoho boha Alláha, ale zmiňuje rozdělení věřících na sunnity a šíity. *Světové dějiny* (Čapek, 1993) popisují islám poněkud stručně – zakladatelem je Mohamed a slovo islám doslova znamená odevzdanost do vůle boží. Pak už jen okrajově zmiňuje svatou válku a některé ze základních povinností věřícího. Stejně stručné jsou i *Dějiny pro SOŠ* (Beneš, 2009), které uvádí, že zakladatelem islámu byl Mohamed, který tvrdil, že existuje jediný bůh Alláh. Okrajově je zde pak zmíněna svatá válka a rozdělení věřících na dvě skupiny. *Dějiny středověku a raného novověku* (Picková, 1995) uvádí zrod islámu na Arabském poloostrově, narození Muhammada v 6. století a zvěstování jediného boha Alláha. Je zde zmíněn význam slova muslim a islám, Korán, svatá válka i rozdělení věřících. Poslední učebnicí je *Dějepis pro gymnázia a SŠ* (Čornej, 2009), který popisuje islám jako mladé náboženství (o 600 let mladší než křesťanství) jehož prvním hlasatelem byl Muhammad, který prosazoval víru v jediného boha Alláha. Autor zde dále píše, že islám vychází ze Starého zákona, posvátnou knihou je korán a vyznavači islámu se nazývají muslimové.

Všechny učebnice se k danému tématu staví neutrálně a popisují jej korektně. Rozdíl je pouze v množství uváděných informací, který se liší hlavně v rámci zaměření učebnice. Učebnice zeměpisu věnují popisu islámu nejmenší pozornost.

5.2.2 Islamismus a islámský fundamentalismus

Vzhledem k absenci pojmu „islamismus“ v učebnicích (až na jednu výjimku viz výše) zde nebudeme uvádět definici tohoto pojmu. Co se týče pojmu „fundamentalismus“, je poněkud obtížné najít jeho přesnou definici. *Akademický slovník cizích slov* (Petráčková, 1995) definuje fundamentalismus jako „ortodoxní směr řídící se dogmaticky učením koránu, nesmiřitelný v postoji k ostatním souvěrcům a jinověrcům“. *Mendel* (1994) popisuje fundamentalismus, jako snahu o návrat k mravně ryzím a osvědčeným „fundamentům“ pomocí různých podob politické činnosti. Jde vlastně o dodržování původních tradic a zásad a odmítání moderny.

Jak bylo zmíněno výše, fundamentalismu je definován pouze ve *Společenských složkách krajiny* (Pluskal, 2003) jako „výklad pramenů (bible, koránu...), který vede k nesnášenlivosti a násilí vůči jiným náboženstvím a vůči nenáboženskému světu“. První

část by se dala považovat za správnou, nicméně dle Petráčkové (1995) nemusí přímo vést k násilí.

5.2.3 Pět sloupů víry

Islám: náboženství, historie a budoucnost (2010) mezi pět sloupů (též pilířů) víry řadí *šahádu* neboli vyznání víry, která říká, že „*je jen jediný Bůh a Muhammad je jeho posel*“. Věřící by měl alespoň jednou za život přednést vyznání víry, a to nahlas a s přesvědčením. Druhý sloup zahrnuje pět modliteb denně zvaných *salát*. Tyto modlitby mají být prováděny čelem k Mekce v přesně stanovený čas. Třetí sloup tvoří *zakát*, neboli povinná daň, která má být každý rok odváděna státu, který ji má použít primárně pro chudé. Čtvrtým sloupem je povinnost postit se během měsíce ramadánu. Půst trvá od východu do západu slunce a během něho je zakázáno jíst, pít a kouřit. Posledním sloupem je účast na pouti do Mekky (tzv. hadždž), která musí být provedena alespoň jednou za život.

Politická geografie (Baar, 1996) mezi pět základních povinností řadí „*přísný monoteismus a uznávání Muhammadova posláni, pět modliteb denně, náboženská daň a výroční pouť do Mekky*“. Chybí zde tedy zmínka o každoročním půstu. Poněkud přesnější je v tomto směru *Občanská výchova pro 9. ročník ZŠ* (Valenta, 2007). Ta mezi pět základních povinností řadí „*víru v jednoho Boha, pětkrát denně se pomodlit ve stanovený čas a každý pátek se zúčastnit pobožnosti v mešitě, podrobit se třicetidennímu půstu v měsíci ramadánu, věnovat almužnu chudým a alespoň jednou za život navštívit posvátné místo Mekku*“. Jediné, co by se zde dalo doplnit, je uznání Muhammada za proroka a božího posla, jinak je definice správná. Nejobsáhleji pět sloupů víry popisují *Základy společenských věd* (Bílý, 2009). Všechny pět sloupů víry je zde popsáno obsáhle a nezaujatě stejně jako je tomu v námi použité definici výše.

Některé učebnice přímo nezmiňují pět sloupů víry, ale zmiňují některou z jeho částí, např. hadždž v *Hospodářském zeměpise 1* (Skokan, 2003), půst v *Hospodářském zeměpise* (Bičík, 2003) nebo *Zeměpise pro ZŠ 7* (Demek, 2005) a pět denních modliteb v *Dějepis pro SOŠ* (Čapek, 2001). *Světové dějiny* (Čapek, 1993) zmiňuje pět modliteb, půst a pouť do Mekky.

5.2.4 Svatá válka (džihád)

V publikaci *Islám: náboženství, historie a budoucnost* (2010) se píše: „*džihád je náboženská povinnost uložená muslimům s cílem šířit islám vedením války*“. Často se překládá jako „svatá válka“.

Hospodářský zeměpis (Bičík, 2003) píše: „*džihád, což se překládá jako „svatá válka“ a představuje úsilí o vše, co se líbí Alláhovi. Nejčastěji nabývá podobu ozbrojeného boje proti vyznavačům jiných náboženství*“. Definice je sice poněkud těžkopádně napsaná, ale v podstatě vystihuje význam slova džihád správně. *Dějiny pro SOŠ* (Čapek, 2001) pouze zmiňují, že „*Mohamed uložil svým věřícím šířit víru i mečem v tzv. svaté válce*“, což je poněkud strohé vysvětlení pojmu džihád. Obdobně je věta formulována i ve *Světových dějinách* (Čapek, 1993), *Dějínách středověku a raného novověku* (Picková, 1995) a *Dějínách pro SOŠ* (Beneš, 2009).

6 Závěr

Obsahová analýza ukázala, že pojem "islám" se vyskytuje téměř ve všech zkoumaných učebnicích (ve 29 z celkových 35). Ale pouze v 15 učebnicích je pojem nějakým způsobem definován. Nejčastěji definice chybí v učebnicích zeměpisu, kde je islám často zmiňován pouze u jednotlivých států, ve kterých je hlavním náboženstvím. Naopak nejvíce se tomuto tématu věnují učebnice dějepisu, které zmiňují jeho vznik a následné šíření spolu s rozšiřováním Arabské a později i Osmanské říše. Pojem "islamismus" bychom našli pouze v jedné učebnici, kde ale není definován. Domnívám se, že je to z toho důvodu, že učebnice se zaměřují hlavně na historii a obecná fakta o islámu, ale nezmiňují, jak je islám utvářen ve 21. století, nebo jak ovlivňuje světové dění (hlavně tedy politickou sféru).

Analýza byla zaměřena i na výskyt grafických prvků a doplňkových úloh a otázek pro lepší fixaci učiva. Ty nebyly příliš časté. Nejčastěji se v učebnicích vyskytovaly mapy (ve 12 učebnicích z 35), v některých učebnicích bylo místo rozšíření islámu popsáno slovně. Otázky se vyskytovaly pouze v 9 učebnicích, což není mnoho.

Stejně jako ve studii provedené v Maďarsku (Vati, 2012) se i u nás potvrdilo, že učebnice zacházeli s tématem nezaopatř a korektně. Množství informací se pak lišilo v závislosti na zaměření učebnice (zeměpis/dějepis/občanská výchova). Naopak nepotvrdila se nám hypotéza, že by učebnice dějepisu vykreslovali islám v pozitivním světle (Sewall, 2003). Ty se, stejně jako ostatní učebnice, staví k tématu zcela neutrálně. Ze stejného důvodu se nám nepotvrdila ani hypotéza podložená prací Kristiánové (2017). Došli jsme však k obdobnému závěru jako Janků (2018) a to, že některé učebnice nevěnují tomuto tématu dostatek prostoru a některé definice v učebnicích nejsou úplné.

7 Summary

The aim of the bachelor thesis is a content analysis of a comprehensive series of textbooks of geography, history and civil education for primary and secondary schools in relation to the terms "Islam" and "Islamism". Emphasis will also be placed on concepts closely related to Islam and Islamism, such as Islamic fundamentalism, the five pillars of faith, the Holy War or the Prophet Muhammad. The analysis will cover the frequency of occurrence of the terms and the evaluation of their accuracy, adequacy and content context. Furthermore, the analysis will include the evaluation of textbooks whether the given concepts differ and do not work with them biased.

The content analysis showed that the term "Islam" occurs in almost all examined textbooks (in 29 out of 35). However, the term is defined in 15 textbooks in some specific way. Most often, definitions are missing in geography textbooks where Islam is often mentioned only in the individual states in which it is the main religion. On the contrary, history textbooks, which mention its origin and subsequent spread, along with the expansion of the Arab and later the Ottoman Empire, deal with this topic the most. The term "Islamism" was found in only one textbook where it was not defined. I think it is because the textbooks focus mainly on the history and general facts about Islam but do not mention how Islam is shaped in the 21st century or how it affects world events (especially the political sphere).

8 Seznam literatury

BALCI, Tamer. Islam and the Middle East in Texas Textbooks. *Digest of Middle East Studies* [online]. 2018, **27**(2), 227-260 [cit. 2019-11-09]. DOI: 10.1111/dome.12151. ISSN 10604367. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/dome.12151>

CSÁSZÁR, Zsuzsa M. a Tamás VATI. *The Representation of Islam in the Hungarian Geography Textbooks*. 2012.

DVOŘÁKOVÁ, Petra. *Religionistika ve výuce výchovy k občanství na základních školách*. Brno, 2015. Závěrečná práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce Mgr. Zdeněk Hons.

ESTIVALÈZES, Mireille. Teaching about Islam in the History Curriculum and in Textbooks in France. *Journal of Educational Media, Memory, and Society* [online]. 2011, **3**(1), 45-60 [cit. 2019-11-10]. DOI: 10.3167/jemms.2011.030104. ISSN 2041-6938. Dostupné z: <http://berghahnjournals.com/view/journals/jemms/3/1/jemms030104.xml>

Islám: náboženství, historie a budoucnost. Přeložil Richard JANDA. Brno: Jota, 2010. ISBN 978-80-7217-628-1.

JANKŮ, Jakub. *Prezentace islámu ve výukových materiálech středních škol*. Pardubice, 2018. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice. Vedoucí práce Mgr. Zuzana Černá, Ph.D.

KRISTIÁNOVÁ, Jana. *Obraz islámu a muslimů v učebnicích zeměpisu*. Brno, 2017. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce RNDr. Petr Daněk, Ph.D.

KYPTA, Tomáš. *Islám a muslimové v učebnicích základních škol od roku 1990*. Olomouc, 2019. Bakalářská diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce doc. Mgr. Tomáš Bubík, Ph.D.

MARKOVÁ, Květa. *Monoteistická náboženství v učebnicích občanské výchovy*. České Budějovice, 2013. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Vedoucí práce PhDr. et PaedDr. Marek Šmíd, Ph.D.

MENDEL, Miloš. *Islámská výzva: z dějin a současnosti politiky islámu*. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-088-8.

PELIKÁN, Jiří. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. 2., nezměn. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1916-3.

PETRÁČKOVÁ, Věra a Jiří KRAUS. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0524-2.

PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-49-4.

SEWALL, Gilbert T. Islam and the Textbooks. A Report of the American Textbook Council. *Middle East Quarterly* [online]. 2003, **10**(3), 69-78 [cit. 2019-11-30]. Dostupné z: <https://www.meforum.org/559/islam-and-the-textbooks>

SKALKOVÁ, Jarmila. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu: vysokoškolská učebnice pro studenty filozofických a pedagogických fakult*. 2., dopl. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství).

SULSTAROVA, Enis. (Re)presentations of Islam in Albanian History Textbooks from 1990 to 2013. *Journal of Educational Media, Memory, and Society* [online]. 2017, **9**(1), 16-35 [cit. 2019-11-10]. DOI: 10.3167/jemms.2017.090102. ISSN 2041-6938. Dostupné z: <http://berghahnjournals.com/view/journals/jemms/9/1/jemms090102.xml>

WISEMAN, Alexander W. Representations of Islam and Arab Societies in Western Secondary Textbooks. *Digest of Middle East Studies* [online]. 2014, **23**(2), 312-344 [cit. 2019-11-09]. DOI: 10.1111/dome.12047. ISSN 10604367. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/dome.12047>

9 Seznam analyzovaných učebnic

AUGUSTA, Pavel, Marek PEČENKA a František HONZÁK. *Dějiny novověku*. 2. vyd. Úvaly: Albra, 2003. Učebnice pro základní školy (Albra). ISBN 80-86490-82-3.

BAAR, Vladimír. *Hospodářský zeměpis: regionální aspekty světového hospodářství: učebnice pro obchodní akademie a jiné střední školy*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Nakladatelství České geografické společnosti, 2008. ISBN 978-80-86034-86-7.

BAAR, Vladimír, Petr RUMPEL a Petr ŠINDLER. *Politická geografie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1996. ISBN 80-7042-737-X.

BAAR, Vladimír. *Zeměpis pro sedmý ročník základní školy: Učeb. text pro výuku zeměpisu v 7.roč. zákl. školy*. Praha: Fortuna, 1992. ISBN 80-85298-28-7.

BENEŠ, Zdeněk a Vladimír NÁLEVKA. *Dějepis pro střední odborné školy*. Úvaly: Albra, 2009. Učebnice pro střední školy (Albra). ISBN 80-7361-059-0.

BIČÍK, Ivan. *Hospodářský zeměpis: globální geografické aspekty světového hospodářství: učebnice pro obchodní akademie a jiné střední školy*. Praha: Nakladatelství České geografické společnosti, 2003. ISBN 80-86034-52-6.

BIČÍK, Ivan a Dana ŘEZNÍČKOVÁ. *Člověk na Zemi: zeměpis pro 1. rok studia na gymnáziu*. Praha: Fortuna, 1991. ISBN 80-85298-88-0.

BÍLÝ, Jiří. *Základy společenských věd*. Ostrava: Key Publishing, 2009. Společenské vědy (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-014-9.

ČAPEK, Vratislav a Jaroslav PÁTEK. *Dějepis pro střední odborné školy: základní směry dějinného vývoje*. Praha: Scientia, 2001. ISBN 80-7183-237-5.

ČAPEK, Vratislav. *Světové dějiny*. Praha: Fortuna, 1993. ISBN 80-85298-86-4.

ČAPKA, František. *Dějepis 8: od r. 1648 do r. 1918: učebnice pro 8. ročník základní školy*. Praha: Scientia, 2003. ISBN 80-7183-305-3.

ČAPKA, František. *Dějepis 9: od roku 1918 do současnosti*. Praha: Scientia, 2004. ISBN 80-7183-323-1.

ČERVENÝ, Pavel, Petra MACHALOVÁ a Alena MATUŠKOVÁ. *Zeměpis 6: pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2., aktualiz. vyd. Plzeň: Fraus, 2009. ISBN 978-80-7238-664-2.

ČORNEJ, Petr, Ivana ČORNEJOVÁ a František PARKAN. *Dějepis pro gymnázia a střední školy*. 2. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7235-430-6.

DEMEK, Jaromír. *Zeměpis pro základní školy 7*. Úvaly: Albra, redakce SPL – Práce, 2005. Učebnice pro základní školy (Albra). ISBN 80-7361-008-6.

DUDÁK, Vladislav. *Občanská nauka pro střední odborná učiliště: Vladislav Dudák ... [et al.]*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2003. ISBN 80-7235-237-7.

DUFEK, Pavel, Martin DRNEK a Jan DVOŘÁK. *Společenské vědy pro střední školy*. Brno: Didaktis, c2010. ISBN 978-80-7358-152-7.

DVOŘÁK, Jiří, Alice KOHOUTOVÁ a Pavel TAIBR. *Zeměpis 7 pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2005. ISBN 80-7238-304-3.

HERINK, Josef a Václav VALENTA. *Současný svět: učebnice zeměpisu pro základní školy a víceletá gymnázia pro 8. nebo 9. ročník: základy společenského, hospodářského a politického zeměpisu, lidé a příroda – životní prostředí*. 2., rozš. a upr. vyd. Praha: Nakladatelství České geografické společnosti, 2004. ISBN 80-86034-62-3.

HOŘEJŠOVÁ, Danuše. *Občanská nauka: Stud. stř. odb. škol, stř. odb. učilišť a nižších roč. gymnázií*. Praha: Naše vojsko, 1994. ISBN 80-206-0499-5.

CHALUPA, Petr, Jaromír DEMEK, Jaromír RUX, Eduard HOFMANN a Jaroslav VRBAS. *Zeměpis 8: pro základní školy*. 2., upr. a rozš. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7235-439-9.

JANOŠKOVÁ, Dagmar, Monika ONDRÁČKOVÁ, Dagmar ŠAFRÁNKOVÁ, Jitka ŠEBKOVÁ a Hana ŠERÁKOVÁ. *Občanská výchova 9 pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2007. ISBN 80-7238-528-3.

MANDELOVÁ, Helena, Ilona PAŘÍZKOVÁ a Eliška KUNSTOVÁ. *Dějiny novověku*. Liberec: Dialog, 2003. ISBN 80-86761-04-5.

PICKOVÁ, Dana a Naděžda KUBŮ. *Dějiny středověku a raného novověku: učebnice dějepisu pro základní školy a nižší třídy víceletých gymnázií*. Praha: Práce, 1995. Učebnice pro základní školy. ISBN 80-208-0334-3.

PLUSKAL, Miroslav. *Společenské složky krajiny: Politická mapa světa: zeměpis pro 8. ročník ZŠ a příslušné ročníky gymnázií*. Všeň: Alter, 2003. ISBN 80-7245-049-2.

SKOKAN, Ladislav. *Hospodářský zeměpis 1: pro obchodní akademie a ostatní střední školy*. 4. vyd., Ve Fortuně 3., aktualiz. Praha: Fortuna, 2003. ISBN 80-7168-861-4.

SKOKAN, Ladislav. *Hospodářský zeměpis 2: pro obchodní akademie a ostatní střední školy*. 4., ve Fortuně 3., přeprac. vyd. Praha: Fortuna, 2004. ISBN 80-7168-872-X.

SKOKAN, Ladislav. *Vybrané kapitoly z učiva zeměpisu pro 7. ročník ZŠ*. Praha: SPN, 1991. Pomocné knihy pro žáky (Státní pedagogické nakladatelství). ISBN 80-04-26002-0.

SOUČEK, Jan. *Dějiny pravěku a starověku: učebnice pro střední školy*. Praha: Práce, 1995. Učebnice pro střední školy. ISBN 80-208-0370-X.

ŠTĚPÁNEK, Jiří. *Občanská abeceda*. B. m.: Petr-Pavla, 1993. ISBN 80-901336-0-6.

VALENTA, Milan. *Občanská výchova pro 6. ročník*. 4., upr. vyd. Ilustroval Karel BENETKA. Úvaly: Albra, 2007. Učebnice pro základní školy (Albra). ISBN 978-80-7361-040-1.

VALENTA, Milan. *Občanská výchova pro 9. ročník*. Upr. 3. vyd. Ilustroval Karel BENETKA. Úvaly: Albra, 2007. Učebnice pro základní školy (Albra). ISBN 978-80-7361-041-8.

VÁLKOVÁ, Veronika. *Dějepis 6 pro základní školy: pravěk a starověk*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2006. ISBN 80-7235-337-3.

VOŽENÍLEK, Vít. *Zeměpis 5: hospodářství a společnost*. Olomouc: Prodos, c2003. ISBN 80-7230-128-4.

VYSOUDIL, Miroslav, Miloš FŇUKAL a Irena SMOLOVÁ. *Zeměpis pro každého*. Olomouc: Rubico, 2009. ISBN 978-80-7346-099-0.